

Metaalverhaal: Een zilveren denier uit middeleeuws Brabant

STEF ANDRIES

Een muntje zo groot als een duimnagel, met een eeuwenoud verhaal

Een bijzondere vondst

Tijdens een van de zoektochten met mijn metaal-detector in onze mooie gemeente deed ik alweer een opmerkelijke ontdekking: ik vond een zilveren denier uit de dertiende eeuw.

Na eeuwenlang verborgen te hebben gelegen in de Steenokkerzeelse zandleem-grond kwam dit stukje geschiedenis opnieuw tevoorschijn. Een tastbare herinnering aan de tijd dat het hertogdom Brabant uitgroeide tot een van de machtigste vorstendommen in de Lage Landen.

Het muntje

De denier meet amper 11 millimeter en weegt een halve gram. Toch was dit muntje in zijn tijd een courante "klinkende munt" die dagelijks van hand tot hand ging. Het zilver van dit muntje glinstert na zeven eeuwen in de grond nog steeds.

Op de **voorzijde** staat een wapenschild met een links klimmende leeuw en het opschrift H.DVCIS, als afkorting van *Henricus Ducis*, wat staat voor *Hertog Hendrik*.

De **keerzijde** toont het typische Brabantse kruis met in de vier hoeken de letters B A S T, vermoedelijk de initialen van de muntmeester die verantwoordelijk was voor de aanmaak.

Klinkende munt

Deze term verwijst naar het "echte" edelmetalen geld (goud of zilver) dat een helder geluid maakt als je het op een hard oppervlak laat vallen, in tegenstelling tot vals geld of papiergeld.

Wat kon je ermee kopen?

De denier (afgeleid van het Romeinse *denarius*), in onze streken ook wel *penning* genoemd, was in de 13e eeuw hét betaalmiddel van West-Europa.

De waarde was bescheiden: voor één denier kocht je tien eieren of een halve kip.

Een heel varken kostte al gauw vierentwintig deniers, maar voor een brood volstond een fractie van die waarde.

Omdat er nauwelijks wisselgeld bestond, werden de zilveren muntjes dan maar simpelweg in tweeën of vieren geknipt.

Dit muntje is een van de laatste getuigen van dat tijdperk. Door economische groei en inflatie was de rek eruit; de kleine denier werd letterlijk te onpraktisch voor de handel.

In 1266 nam de veel grotere *groot* het stokje over. Deze denier markeert daarmee het absolute eindpunt: een laatste overlever uit de dagen voordat het grote zilver de geschiedenis overnam.

Hendrik III van Brabant

Het wapen van de Hertogen van Brabant, een gouden leeuw op zwart, met rode tong en klauwen

Dit kleine zilveren muntje werd geslagen in Leuven onder Hendrik III, hertog van Brabant tussen 1248 en 1261.

Hij stond bekend als **Hendrik de Zachtmoedige**, een vredelievende vorst met een hart voor kunst en poëzie.

Onder Hendrik III groeide het Hertogdom Brabant verder uit tot een bloeiend vorstendom. Leuven was een belangrijk politiek maar ook economisch centrum, waar ook Brussel snel aan belang won.

Het hertogdom Brabant in de 13e eeuw

De Brabantse hertogen stimuleerden de handel actief door privileges te verlenen aan kooplieden en steden. Jaarmarkten trokken handelaars aan van heinde en ver, en munten als deze denier circuleerden over een breed gebied.

Een denier als deze kon dus evengoed in handen zijn geweest van een lokale boer, een reizende koopman of een pelgrim op doortocht.

Zijn bewind eindigde echter abrupt toen hij op slechts 30-jarige leeftijd overleed in Leuven.

Op zijn sterfbed tekende hij nog snel een speciaal privilege voor zijn onderdanen; een laatste politieke daad om de weg te effenen voor zijn minderjarige opvolgers.

Na Hendriks dood volgde een onzekere tijd. Zijn oudste zoon, Hendrik IV, erfde weliswaar de titel, maar bleek fysiek te zwak en verstandelijk niet in staat om te regeren.

In 1267 greep zijn moeder, Aleidis van Bourgondië, resoluut in. Tijdens een bijeenkomst in Kortenberg

Hendrik III, Hertog van Brabant (1248 - 1261)

overtuigde zij de verzamelde geestelijken, ridders en steden dat niet Hendrik, maar zijn jongere broer, de later legendarische **Jan I van Brabant**, de titel van hertog moest overnemen.

De afgezette Hendrik trok zich terug in een abdij in Dijon, het geboorteland van zijn moeder. Daar stierf de vergeten hertog in alle anonimiteit.

Ondertussen ging zijn broer Jan de geschiedenis in als grote overwinnaar van de Slag bij Woeringen (1288), waar hij het hertogdom Limburg definitief bij Brabant voegde.

Troonsafstand van Hendrik IV ten gunste van Jan I (1267)

Middeleeuws Steenokkerzeel

In de dertiende eeuw was het gebied van Groot-Steenokkerzeel al lang bewoond en viel het onder het gezag van de hertogen van Brabant.

Op het huidige voorplein van Kasteel Ter Ham stond toen al een stenen kasteel, bewoond door de Berthouts, die als vazallen van de hertog rechtstreeks onder zijn gezag vielen. De naam Steynhockensele werd in 1280 voor het eerst schriftelijk vermeld.

De wereld waarin dit muntje circuleerde, was dus dezelfde als die van de vroegste heren van Steenokkerzeel. Of het ooit in handen was van iemand verbonden aan de heerlijkheid Ham, weten we niet. Het zou zo maar kunnen!

De link van dit muntje met Primus pils

Naast de archeologische waarde van deze vondst is er een opvallende verbinding met ons lokale erfgoed. De man op het muntje is Hendrik III, maar het was zijn zoon **Jan I van Brabant** die zou uitgroeien tot een van de meest geliefde hertogen uit onze geschiedenis.

In 1975 vernoemde Brouwerij Haacht haar pilsbier naar deze hertog. De naam *Primus* is een rechtstreekse verwijzing naar zijn Latijnse titel. Als eerste hertog met die naam werd hij in officiële documenten aangeduid als *Johannes Primus*, wat in de volksmond al snel werd afgekort tot het vlottere *Jan Primus*.

Vaak wordt beweerd dat Jan Primus ook model stond voor Gambrinus, de legendarische bierkoning. Volgens de overlevering zou de naam Gambrinus zelfs een volkse verbastering zijn van de naam Jan Primus.

Hoe mooi het verhaal ook is, historisch bewijs ontbreekt. De naam Gambrinus gaat waarschijnlijk veel verder terug naar Gambrivius, een Germaanse stamvader die al door de Romeinen werd vermeld.

De link tussen de Brabantse hertog en de bierkoning werd pas in de negentiende eeuw gelegd door (over)enthousiaste amateurhistorici. Er is zelfs geen enkel bewijs dat Jan I een bierdrinker was.

Maar of de legende nu klopt of niet, het blijft een bijzonder verhaal. Terwijl de naam van de zoon nog dagelijks op de bierflesjes in het café prijkt, lag dit kleine muntje met de directe link naar de vader van deze Jan Primus al die tijd verborgen in onze eigen akkers. Santé!

Determinatie

Het stuk werd gedetermineerd als type G46 in de classificatie van Hugo Vanhoudt, de standaard referentie voor Belgische munten. Het betreft een geslagen zilveren denier uit de Munt van Leuven, te dateren tussen 1248 en 1261.

Bronnen & Foto's:

- Vanhoudt, H. Atlas der Munten van België, Heverlee
- www.numismatica-herentals.be/Pdf/2005/Denieren.pdf
- Wikipedia: Hendrik III van Brabant
- Wikipedia: Kasteel ter Ham
- Wikipedia: Berthout
- Wikipedia: Jan I van Brabant
- Wikipedia: Primus (pils) / Brouwerij Haacht
- metaalverhaal.be

In deze rubriek lichten we telkens een of meerdere metaaldetectievondsten toe, gevonden in Groot-Steenokkerzeel.

Geïnteresseerd in metaaldetectie?

Of woon je op een plek met een rijke (verborgen) geschiedenis en ben je benieuwd welke verhalen er nog onder de grond verborgen liggen?

Contacteer Stef via www.metaalverhaal.be en volg zijn metaalverhalen op facebook.com/metaalverhaal.be en instagram.com/metaalverhaal.be!

Meer info?
metaalverhaal.be